

Skifte- og Overformynderivæsen

Foredrag 12.12.2007 ved Ulrich Alster Klug, www.dk-yeoman.dk - dannebrog@dk-yeoman.dk

Lovgrundlaget

Hvornår var der offentligt skifte

Der skulle efter Chr. Vs Danske Lov 1683 afholdes offentligt skifte, når der var

1. Fraværende arvinger eller
2. umyndige arvinger eller
3. ingen livsarvinger (børn osv.) eller
4. der opstod splid imellem myndige, nærværende arvinger.

Dvs. at hovedreglen var - og stadig er - at når alle arvinger er myndige, nærværende livsarvinger, der kan enes, så kan de selv forestå skiftet.

Indtil 1793 skulle der ikke erlægges arveafgift, så derfor er privat skifte ikke noteret i skifteprotokollen.

Fra 1792 indførtes dødsanmeldelsespligt, så skifteretten kunne sikre betalingen af arveafgiften på ½ % af boets formue af boer over 100 Rdl.

Undtagelser

Indtil 1845 kunne en enke dog få foretaget privat skifte efter sin, selvom der var umyndige børn. Dette krævede kgl. tilladelse og kaldtes for et samfrændeskifte, idet to af mandens slægtninge så fungerede som skifteret.

Hensidden i uskiftet bo betyder, at den efterlevende ægtefælle beholder ansvaret og rådigheden over fællesboet, indtil der senere skiftes. Indtil 1872 havde ægtefæller ikke ret til at hensidde i uskiftet bo men måtte søge kgl. bevilling til dette. Myndige livsarvingers tilladelse krævedes.

Et testamente ændrer fordelingen af arv mellem arvingerne eller tillægger bestemte arvinger bestemte ting eller indsætter flere arvinger (f.eks. et legats oprettelse). Testamenter findes enten i retsbetjentarkivets *notarialprot.*, 1812-1848 Danske Kancellis *Kancelliets Testamentprotokol* (G.52) eller sammes blanketregnskab (eller *Øvrighedernes Testamentprotokol*, fra 1848-1965 i Justitsministeriets *Blanketregnskab*. Før 1812 kan der søges i Danske Kancellis *Registre og Tegnelser / Registranter*. I notarialprotokollen blev testamentet konfirmeret, når det blev skrevet, mens det ved indsendelse til kgl. konfirmation gennem amtet eller Danske Kancelli blev konfirmeret, når det kom i brug, dvs. ved første ægtefælles død.

Et register 1660-1812 til Danske Kancellis testamenter, på både arvelader og arvinger, findes i RAs vejledning.

Et testamente kunne udpege to eksekutorer, som så fungerede som ad-hoc-skifteret. En afhandling skulle afleveres til skifteretten. Desuden findes kommissarieskifter, det var ligesom forestående, men havde juridicel myndighed (kunne afsige kendelse).

Deling af arven

Indtil 1857 var en broderlod dobbelt så stor som en søsterlod.

Havde afdøde børn, delte disse afdødes bodel (halvdel), mens den efterlevende ægtefælle fik sin bodel (halvdel). Ægtepagter (findes 1812-1848 i Danske Kancellis *Kancelliets Testamentprot.*, fra 1848 Justitsministeriets *testamentprot.* eller evt. retsbetjentens *notarialprotokol*.) kan tillægge anden fordeling af boets bestanddele.

Var et barn død, arvede dettes børn i dets sted og delte dets arvelod. Havde barnet ikke efterladt sig børn, talte barnet ikke med ved udlodningen.

Arveklasserne

Indtil 1950 fandt man arvinger efter følgende gruppering i arveklasser, hvor arvinger i en lavere klasse udelader alle arvinger i højere klasser, på nær for barnløse, hvor ægtefællen ikke udelukkede mandens slægt som arvinger:

- 1) Afdødes børn (og ægtefælle),
- 2) afdødes forældre og deres afkom,
- 3) do. bedsteforældre og deres afkom,
- 4) do. oldeforældre og deres afkom,
- 5) do. tipoldeforældre og deres afkom.

Arkivfondene

Skifte skulle fra 1683 foretages af afdødes husbond eller foresatte / øvrighed, hvilket dog fra 1790 og frem ændredes, så byfogeder, Hof- og Stadsretten (for Kbh.) herredsfogeder og birkedommere fra 1850 til 1919 havde overtaget al skiftejurisdiktion i landet.

Jævnfør tabellen på sidste side.

Arkivalierne

Skifteprotokollen er grundstammen, ved små skifteretter findes kun denne og de tilhørende dokumenter. Undertiden er alle dokumenter og sager og dødsanmeldelser indført i selve skifteprotokollen.

Ved mange retter førtes også:

Dødsanmeldelsesprotokoller, som er en slags skiftejournal. Efter 1919 kaldes de for *skiftesaglister*.

Til både skifteprotokollen og skiftesaglisten findes muligvis pakker med dokumenter.

Desuden findes måske:

Registreringsprotokol, fra 1793 kunne sognefogeden autoriseres til at foretage registreringsforretningerne. Selve skiftet findes stadig i selve skifteprotokollen.

Eksekutorboer, incl. skilsmissebodelinger foretaget ved advokat.

Testamenter,

Skifter behandlet uden skifterettens medvirken.

Skifte eller ej

Ikke alle dødsfald fører til skifte. Når dødsfaldet anmeldes, træffes beslutning om, hvad der skal ske:

Kaldes	situation	findes i
Boet udlægges til begravelsesomkostningerne	Boets formue kan ikke række til begravelsen	Dødsanmeldelsespr.
Boet udlægges enke(manden) imod denne bestrider boets gæld og opdrager børnene	Boets formue kan ikke dække gælden	Skiftepr. eller dødsanmeldelsespr.
Boet udlægges fattigvæsenet eller aftægtsyder for sket forsørgelse	efter loven eller tinglyst aftægtskontrakt finder intet skifte sted	Skiftepr. eller dødsanmeldelsespr.
Offentligt skifte	hvis der ingen livsarvinger, ej heller testamente var	Skifteprotokollen
Hensiddende i uskiftet bo	enke(mand)en lever videre i det uskiftede bo, overtager alle forpligtelser, men skal skifte inden nyt ægteskab indgås.	Dødsanmeldelsespr. eller skiftepr.
Eksekutorbo / testamente / samfrændeskifte	ved testamente eller kgl. bev. kunne der udnævnes to bobestyrere, der forestod skiftet	Eksekutorbo, samfrændeskifter, evt. i selve skiftepr.

Hvilke dødsfald er mest givende for slægtsforskeren?

Umiddelbart vil de fleste slægtsforskere jo naturligt koncentrere sig om skifter efter deres direkte forfædre, men har forfædrene været sejlivede og altid efterladt sig myndigt, evigt, nærværende afkom eller selv død som aftægtsfolk, vil skifter ikke bidrage med meget gulf. Som regel heller ikke, hvis den længstlevende af et anepar hensad i uskiftet bo og derefter kom på aftægt.

Derimod vil skifter efter anernes andre ægtefæller, dem der døde fra umyndige børn være værd at studere.

Da det giver sig selv, at vore aner ikke kan være døde som barnløse, og det er skifter efter barnløse, som indtil ca. 1900 tit er de mest givende mht. slægtsforhold og formueforhold. Derfor er skifter efter anernes barnløse søskende også værd at studere.

Hvad skal man vide for at kunne finde et skifte?

Man skal selvfølgelig vide, hvad personen hed - eller hvad ægtefællen hed, og sted og tid for dødsfaldets indtræden. Men stedet kan udvides til at være hvilken skifteret, der må være relevant. Dvs. at man f.eks. i Kbh. ikke behøver kende adressen for at kunne finde

skiftet - tværtimod får man den som regel oplyst i *hvidebogen* eller *forseglingsprotokollen*.

Tilsvarende vil vi på landet kunne finde personen i registeret til godsets eller retsbetjentens skifteprotokoller. Dvs. at hvis manden er død i 1820 i et sogn, og vi ikke kan finde konen som død i kirkebogen, så kunne vi gætte på, at hun er død et andet sted i samme retsbetjentarkivs område.

I ældre tid, hvor folk ikke flyttede så ofte (og det er jo så en sandhed med modifikationer), vil man på grund af stavnsbåndet i 1700-tallet kunne gætte på, at en person, hvis skifte afholdes af at bestemt gods også er barnefødt under samme gods. Er kirkebøgerne gået tabt, går man registeret igennem og finder frem til passende skifter. F.eks. hvis manden hed Anders Jensen, så må hans fader have heddet Jens NN. Er Anders født omkring 1700, ja så er skifter fra 1698 og frem relevante. Og det virker altså i praksis!

Er der ikke skifte efter Anders Jensens fader, vil man se på, hvad Anders Jensens moder kan have heddet til fornavn, nemlig et af de navne, som hans døtre fik.

Skifter er genveje til andre kilder

Et skifte henviser ofte til andre kilder. F.eks. oplyses om boets ejendomme, huse og gårde, evt. med oplysning om Mnr. og tinglysningsdato på skøde og pantebreve.

Eller oplysning om afdøde pension, evt. fra Den Almindelige Enkekasse (indskydere kan søges på: <http://www.fogsgaard.org/glenkekasse/index.htm>). Eller henvisning til andre skifter eller

Københavns Skiftekommission

Københavns skifteret er som landet største noget specielt.

Københavns skiftekommission blev til i 1805, da man lagde overretten i Kbh. og Hof- og Stadsretten (der i 1770 blev til ved sammenlægning af Hof- og Stads- og Borgretterne) sammen til *Den Kgl. Lands-Over- samt Hof- og Stadsret(s) Skiftekommission*.

1771-1860 deltes boerne i 9 klasser (fra 1860 6), hvor hver klasse havde sin skiftekommission og dermed sine protokoller.

1862ff. deltes i tre grupper efter efternavn, i protokol 1, 2 og 3.

Fra 1800 findes en *hvidebog*, det er i realiteten en dødsanmeldelsesprotokol for dødsfald, der ikke førte til offentligt skifte.

Samtidigt førtes alle dødsfald, der forventedes at føre til offentligt skifte direkte i klassens eller protokollens Forseglingsprotokol.

I hver klasse findes 1771-1862:

- Forseglingsprotokol,
- Behandlingsprotokol,
- Descisionsprotokol,

Og sluttelig, fælles for alle klasser:

Repartitionsprotokol og kvitteringsprotokol.

Alle protokoller indeholder navneregistre, og der henvises altid pænt frem og tilbage mellem protokollerne.

Et fælles register til årets forseglingsprotokol og Hvidebog findes i publikumsmagasinet på LAK.

Hvis henvisningen består af to tal, eks. 34-587, er det en henvisning til årets *Hvidebog*,

hvis henvisningen består af tal - tal - bogstav og tal, eks. 3-45-2B, henvises der til *Forseglingsprotokollen*, nemlig 3. klasse (eller skiftekommission), protokol 45 eller side 45 og 2. klasse eller navnegruppe (hvis navnegruppe er det B = andet bind indenfor året).

Men findes et dødsfald ikke i det fælles register, så findes dødsfaldet sikkert indført i årets:

- Dødsanmeldelsesprotokol for børn,
- do. for fattiglemmer.

Skifter for danskeres boer i udlandet gennemførtes af Kbh.s Skiftekommission (er der intet her, prøver man udenrigsministeriets arkiv på RA).

Tilgængelighed

Skifter er frit tilgængelige efter 75 år. mellem 50 og 75 år kan der dispenseres straks af vedkommende landsarkiv. Skifter yngre end 50 år kan der søges almindelig adgangstilladelse til.

Arkiverne

Skifter findes almindeligvis ved landsarkiverne. De mest brugte registraturer / arkivfonde er:

- Retsbetjente,
- Amtsarkiver,
- Godsarkiver.

Skifter kan bestilles og ses alle dage, men ikke reserveres.

På Rigsarkivet i Kbh. har man kopier af landsarkivernes skifteprotokoller frem til ca. år 1900. Fremme på filmlæsesalen findes skifter fra Fyn og Jylland frem til ca. 1850. De øvrige bestilles hjem fra Glostrupmagasinet. De filmede skiftearkivalier omfatter sædvanligvis kun dele af skifteretternes arkivalier, hvorfor besøg på landsarkiverne kan anbefales.

Arkivets indretning

Hver type protokol og sager er listet for sig.

- * Først kommer dødsanmeldelsesprotokollerne, så dokumenter dertil,
- * dernæst skifteprotokollerne og dokumenterne dertil, samt registreringsprotokoller,
- * dernæst særlige rækker af dokumenter og protokoller, f.eks. 'skifter afholdt uden skifterettens mellemkomst'.

Så kommer overformynderivæsenet med

- * Overformynderiprotokoller,
- * dokumenter dertil og evt.
- * værgemåls- eller kuratel-protokol.

Find den rigtige skifteret

Først afgøres det ved hjælp af tabellen på sidste side, hvilken type skifteret, der kan være relevant.

Efter 1919

Hvis vi er efter 1919, benyttes Danmarks Administrative Inddeling 1660-1979 (på biblioteket eller arkivet) til at finde det stedlige dommerembede efter 1919. Ofte kan Birkedommer- og Herredfogedembeder før 1919 også bestemmes helt præcis i samme kortværk.

Retsbetjente før 1919

Retsbetjente indtil 1919 findes lettest enten i registraturen over retsbetjentembederne, hvori eller hvortil der findes sogneregister, eller man benytter Post- og Adressebogen fra FØR 1919, hvor der for hvert sogn oplyses om relevant retsbetjentembede.

Godsernes jurisdiktioner

Indtil 1850 benyttes f.eks. de trykte registre, nemlig:

Sjælland: Aksel Nørlits: Sjællandske og Mønske Godsers Skifteprotokoller ved LAO (for Lolland-Falster se de brune kasser i vejledningen),

Fyn: Anne Riising: Oversigt over de Fynske Godsers Skifteprotokoller ved LAO,

Sønderjylland: Folioregistratur 200 på RA: De Slesvigske Folketællinger, findes i vejledningen på RA. De slesvigske folketællinger foretoges efter jurisdiktion.

Nørrejske landsdele: Henning Jensen: Arkivhåndbog for Nørrejylland.

Med der er god hjælp at hente på Internettet, idet LDS har filmet langt de fleste skifteprotokoller indtil ca. 1900. En onlineregistratur findes på

www.familysearch.org:

I Family History Library Catalog gør du således:

Find 'Place Search' (stednavn) og søg på sognets navn.

Nu får du en række henvisninger til kilder, bl.a.

'Probate records' (skifteprotokoller),

vælg dette, og du får en liste over de relevante skifteretter, hvorfra skifteprotokoller er bevaret.

Ved klik på hver skifteret fås en liste over de stednavne i hvert amt og sogn, som er nævnt i skifteprotokollerne fra godset eller herredet.

En genial hjælp!

Amternes og købstædernes skifteprotokoller kan ikke findes efter sognenavn, men skal søges på hhv. amtets og købstadens navn.

Husk, at kun en del af hver skifterets materiale er filmet (jævnfør Librishæftet 'Slægtsforskning på internet' 2004 af U. A. Klug. www.libris.dk).

Hjælpe midler til skifter

Evt. kan det undersøges i Statens Arkivers Online Registratur, Daisy, hvad der er bevaret:

www.daisy.sa.dk

Registre til Skifter

Der findes på Internettet nogle registre og ekstrakter (referater) til skifter, især:

www.ddd.dda.dk register til skifter fra Viborg, Ålborg, Randers og Thisted Amter,

www.krabsen.dk register til Vendsysselske gods-skifter,

www.brejl.dk ekstrakter af skifter fra især Skanderborg amt (kæmpe samling),

www.odensedatabasen.dk med bl.a. registre til Odense Byfogeds skifter ca. 1740-1800 (med arvinger og ægtefæller),

<http://users.cybercity.dk/~nmb5210/skifteuddrag.htm> - Skifteuddrag for Bjerre og Hatting Hrd., Vejle amt til salg på CDrom.

<http://myweb.cableone.net/jopassey/index.htm> - Amerikansk side med rigtig mange ekstrakter (Probate Records betyder skifter).

Stedregistre

<http://www.sa.dk/lav/brugearkivet/elpub/Stedregister.pdf> - stedregistre til Nørrejske Godsarkiver,

www.krabsen.dk - Stednavnedatabase, der giver sogn, herred og amt (1794-1972).

Kortværk etc.

Danmarks Administrative Inddeling, 1979, viser forskellig administrativ inddeling 1660-1979, også retsbetjentenes embeder.

Desuden findes på arkiverne trykte stednavneregistre til især godsernes skifter.

På SAK findes ekstrakter af skifter fra 1700-tallet fra Hof- og Borgretten (prot. findes ved LAK).

Overformynderivæsen

Med Danske Lov 1683 indførtes også et overformynderi i hver købstad. Fra 1794 blev hver retsbetjent på landet også overformynder.

1869 lagdes de sammen under Københavns Magistrats Overformynderi, hvis arkivalier findes på RA.

Overformynderiet førte kontrol med umyndige arvingers midler, især hvis begge forældrene var afgået ved døden, men somme tider også, hvis den efterlevende forælder ønskede at sikre barnets arv.

Materialet indtil 1869 findes sammen med skifte-væsenets, og der findes almindeligvis (hvis bevaret) en *overformynderiprotokol* med tilhørende *dokumenter*, heri oplyses om arvelader, hvornår skiftet er foretaget, arvens størrelse og placering, udbetaling og selvfølgelig også om myndlingens navn og alder. Evt. findes afskrift af skiftebrevet.

Særligt nyttige er undertiden dokumenterne, hvor der måske findes vielsesattester for pigerne, idet deres mænd indsendte dokumentation, når de forlangte konens arv udbetalt.

Stamtavle som bilag til foredraget

Hans Hansen Lindegaard (o. 1640-e. 1687) Handskemager	Anne Cathrine Henrichsdatter (1650-1687)				
Morten Hansen Lindegaard (1680-1726) Handskemager	Maren Dinesdatter Winther (1687-1758) var gift i alt 4 gange		Jørgen Michelsen Ambus (o. 1680-1722) Klejnsmed i Bogense	Anna Elisabeth Pedersdatter (1687-1750)	Christen Olufsen (1...-1728) Klejnsmed i Bogense
Henrich Mortensen Lindegaard (1721-1761) Handskemager i Odense	Johanne Jørgensdatter Ambus (1720-1759)	Peder Jørgensen Ambus (1711-1776) Klejnsmed i Kbh.	Karen Haagens- datter Due (17...-1776)		
Henricha Cathrine Lindegaard (1758-1783)	Anna Margarethe Elisabet Lindegaard (1754-1794)	David Gottlieb Klug (1736-1799) Sadelmager i Odense, oldermand	Christian Benjamin Klug (1741-1781) Garversvend i Odense		
Hendrich Lindegaard Klugh (1783-1860) Sadelmager i Horsens, så Århus, 1844-1856 ejer af Justenborg	1. kone Anne Mette Fogh (1790-1835)	2. kone Ane Mathilde Geltzer (1803-1843)	3. kone Karen Marie Christoffersdatter Hviid f. Jepsen (1808-eft. 1861)	Ana Margrethe Klugh (1792-1865)	Jørgen Nielsen Wandler (1767-1834) Kaptajn, amtsfuldmægtig i Odense, gårdejer
Søren Christian Klug (1825-1902) sadelmagerlærling, forvalter på Julianelyst, forpagter på Marielyst siden Rudbjerggaard, proprietær i Måjbølle.	Andrea Aarup (1833-1891)	Karen Sophia Klug (1820-1907)	Johan Peder Warberg (1821-1872) Konkurs 1853. Købmand i Odense.		
Hendrik Lindegaard Klug (1860-1935) Overmaskinmester ved DFDS, Esbjerg og Kbh.	Marie Kirstine Frederikke Hansen (1874-1920)				
Edvin Aage Henrik Klug (skilt 1962) (1901-1988) Befragter, kontorchef	1. kone (§ 1962) Olga Charlotte Olsen (1898-1969)	2. kone Anna Magdalene Lautrup Hjorth f. Larsen (1897-1994)			
Grethe Kirsten Klug f. 1933	John Alex Whieldon Alster (§ 1973 fra første kone) (1921-1993). Revisor				

Table over skiftejurisdiktionerne

Geografisk område	Befolkningsgruppe	Periode	Skiftejurisdiktion	Arkiv
Landet:	Lensbesiddere, Godsejere, Herregårdsforpagtere, Selvejere, Indsiddere	-1799	Amtmanden	LA
		1793 -1919	Herredsfogeden eller Birkedommeren	LA
	Fæstere også arvefæstere, Lejehusmænd Bøndergårdsforpagtere Godsforvaltere	-1817	Godsejeren	LA
		1817 -1919	Herredsfogeden eller Birkedommeren	LA
	Gejstlige, dvs. Præster, degne, klokkere og skoleholdere	-1807	Herredsprovsten	LA
		1807 -1919	Herredsfogeden eller Birkedommeren	LA
	Krongodsets fæstere mv.		Ridefogeden, jævnfør også Ryttergodset	LA
Ryttergodset	1670 -1767	Regimentsskriveren	LA	
	1770 -1850	Amtsforvalteren	LA	
	1850 -1919	Herredsfogeden eller Birkedommeren	LA	
Købstæderne	borgerne	-1919	Magistrat og Byfoged	LA
	gejstlige (se def. nedenfor) hof- og slotskirkenes personale i Kbhvn. Hillerød, Fredensborg og Helsingør Lærere ved Frederiksborg lærde skole		Kgl. Konfessionarius (skiftedokumenter kun bevaret for perioden 1724-1787)	LAK
København	Civile rangspersoner	-1771	Hofretten	LAK
		1771 -1919	Hof- og Stadsrettens skiftekomm.	LAK
	Civile Embedsmænd og funktionærer (kgl. betjente) udenfor rangen	-1771	Borgretten	LAK
		1771 -1919	Hof- og Stadsrettens skiftekomm.	LAK
	Almindelige borgere	-1771	Bytinget (Københavns skiftekom.)	LAK
1771 -1919		Hof- og Stadsretten	LAK	
Københavnske fallitboer	1872 -1919	Sø- og Handelsretten	LAK	
Bornholm	Landbefolkningen	-1761	Skifteskriveren	LAK
		1761 -1919	Herredsfogeden	LAK
	Købstædernes borgere m.v.	-1919	Byfogeden	LAK
Christiansø	alle	-1855	Auditøren ved fæstningen	LAK
		1855 -1919	Hrd.fogeden i Nr.Herred på Bornholm	LAK
Amager	Store Magleby og Dragør		Schouten (dokumenter kun bevaret for perioden 1812-21)	LAK
hele landet	Jøderne	1736 -1814	Menighedens forstander	LA
	Universitetets ansatte: Professorer, Betjente, de såkaldte lærde mænd, og Universitetets studerende		Konsistorium (kun få rester bevaret i universitetets arkiv)	RA
	Landmilitæretatens officerer	1743 -1846	Land-etatens generalauditør	RA
	Landmilitæretatens underofficerer og menige		Regimentsauditøren	FA
	Sømiliteratens officerer højere end kaptajnsrang	1630 -1771	Søetatens generalauditør	RA
	Øvrige sømilitere	1670 -1779	Underadmiralitetetsretten	RA
hele landet	alle	1919ff.	Det stedlige dommerembede	LA

Forkortelser:

FA = Forsvarets Arkiver ved RA,

LA = det respektive landsarkiv,

LAK = Landsarkivet i København,

RA = Rigsarkivet i København.